

BOEKBESPREKING

Th. van de Klundert, *Lonen en Werkgelegenheid*, Leiden 1977

Van sommige – nog niet bestaande – boeken weet men dat het slechts een kwestie van tijd is voor ze op de markt verschijnen. Zo was het duidelijk dat een gepopulariseerde uiteenzetting over de 'Nederlandse arbeidskostentheorie' met betrekking tot de werkloosheid niet lang meer op zich zou laten wachten. De Tilburgse hoogleraar Van de Klundert, die zelf heeft meegewerkt aan het uitbouwen van het jaargangenmodel van Den Hartog en Tjan tot een meer volledig model van de Nederlandse economie¹, heeft zich aan deze taak gezet. *Lonen en Werkgelegenheid* is de titel van het eindprodukt, een 80 bladzijden tellend boekje, uitgegeven in de serie 'Bedrijfskundige signalen'. Voor het antwoord op de vraag wat 'Een Macro-ekonomische Beschouwing' (zoals de ondertitel luidt) doet in een bedrijfskundige reeks, kan men terecht bij de verantwoording van de redacteuren van de serie. "Het bedrijf kan slechts functioneren in een omgeving", wordt daar misschien enigszins overbodig opgemerkt. En niemand kan ontkennen dat analyses waaruit de konklusies kan worden getrokken dat matiging van de lonen een verzachtende invloed heeft op grote maatschappelijke problemen, tot de welkome omgeving van het bedrijf zullen worden gerekend.

Met *Lonen en Werkgelegenheid* heeft Van de Klundert zich tot taak gesteld te voorzien in de behoefte aan inzicht in de werking van de ekonomie ook bij anderen dan specialisten. De behandelde empirische modellen worden daartoe zonder wiskundige formuleringen weergegeven. Kringloopschema's, tabellen en grafieken moeten nu de verbale presentatie van de wisselwerking tussen ekonomische grootheden ondersteunen. Dat wat de vorm betreft. Wat de inhoud betreft moet worden opgemerkt dat de

1. Zoals waarschijnlijk bekend, is de eerste versie van het jaargangenmodel van H. den Hartogh en H.S. Tjan onder de titel *Investerings, lonen, prijzen en arbeidsplaatsen*, verschenen als Occasional Paper 1974/2 van het Centraal Planbureau. Een Engelse versie ('Investments, Wages, Prices and Demand for Labour') is verschenen in *The Economist*, 129 No. 1/2. Het complete model van de Nederlandse ekonomie op basis van het jaargangenmodel is in eerste versie gepresenteerd in H. den Hartogh, Th. van de Klundert en H.S. Tjan, "De Strukturele Ontwikkeling van de Werkgelegenheid in Makro-ekonomisch Perspektief", in *Werkloosheid*, Preadviezen van de Vereniging voor Staathuishoudkunde, Den Haag 1975. Een herziene versie van dit model, dat is gebruikt bij de berekeningen voor *De Nederlandse Ekonomie in 1980* (C.P.B.) is als Occasional Paper No. 12 van het C.P.B. verschenen. Verder kan nog worden verwezen naar Th. van de Klundert, "Strukturele ontwikkelingen op de arbeidsmarkt", *Maand-schrift Economie*, november 1974.

popularisering van heersende wetenschappelijke opvattingen — d.w.z. het voor minder vakmatig geschoolden beoordeelbaar maken van deze opvattingen — een moeizame onderneming is. Het wordt dit des te meer als het gaat om contro-versiële onderwerpen als dat van de oorzaken van de huidige werkloosheid. Pure exegese is het resultaat als men geen kans ziet de nodige afstandelijkheid te betrachten tot het onderwerp van studie en al te enthousiast de eigen opvattingen en bevindingen tot evidenties degradeert.

Helaas heeft de auteur geen kans gezien de klaar liggende valstrikken te ontwijken. Zo komt de kritiek die is uitgeoefend op de besproken modellen niet ter sprake en maakt de manier waarop mogelijke alternatieve zienswijzen behandeld worden (zoals bij de schets van de benadering van Driehuis) de oorspronkelijke bedoelingen onherkenbaar. Nu zou met name het eerste punt nog vergeeflijk zijn indien de eigen ideeën werden gepresenteerd in de geest van "welnu, hier zijn mijn opvattingen, hier is mijn bewijsmateriaal, oordeel zelf!" Maar deze sfeer ademt het boek niet. Het voorwoord, of liever gezegd de wijze waarop de auteur de schets van de theorie introduceert, is wat dit betreft indikatief. Zonder nog duidelijk te hebben aangegeven wat er gaat worden behandeld, konstateert de auteur dat de opzet noodzakelijkerwijs beperkt is en dat "om deze reden" het verband tussen lonen en werkgelegenheid centraal is gesteld. In feite komt dit er volgens Van de Klundert op neer dat de werking van de Nederlandse economie "vanuit een bepaalde invalshoek" wordt verklaard. Dit geeft m.i. een verwarrend en onjuist kader aan het verhaal. De theorie welke de stijging van de arbeidskosten als voornamelijk oorzaak van de werkloosheid schetst, wordt nu gepresenteerd als een optiek van waaruit men de werking van een (de Nederlandse) volkshuishouding kan beschrijven, als een soort *methode* om de werkelijkheid te ordenen². De theorie lijkt geen specifieke theorie meer te zijn en de discussies daarover lijken veroordeeld tot een soort methodenstrijd, waarbij de feitelijke ontwikkelingen, die in laatste instantie toch de toetssteen moeten vormen voor het al dan niet aanvaarden van een theorie of model, nog slechts op de achtergrond kunnen meespelen. In ieder geval wordt de lezer van *Lonen en Werkgelegenheid* niet méér ruimte gelaten voor het beschouwen van ontwikkelingen in de Nederlandse economie dan mogelijk is binnen de logica van het gehanteerde model³.

2. Wellicht is de veronderstelling van naar jaargangen machines specifieke kapitaalgoederenvoorraad op te vatten als een methode van analyse. Daar gaat het hier niet om. Gedoeld wordt op het theoretisch verband tussen loonkosten en werkgelegenheid. Een dergelijk *theoretisch* verband kan nooit dienen als *invalshoek* voor de beschrijving van de werkelijkheid.
3. Het gehanteerde model is het al genoemde Vintaf-model, gepresenteerd in de 'Pre-adviezen' voor de Vereniging van de Staathuishoudkunde. Het kortgeleden gepubliceerde Vintaf II model verschilt hiervan op de volgende punten:
— 1970 is gekozen als basisjaar voor de prijsindexcijfers in plaats van 1963;

De werking van de gehanteerde modellen wordt in een aantal fasen duidelijk gemaakt. Eerst wordt het loon als inkomensbestanddeel (en dus als bron van vraag naar goederen) afgezonderd van het loon als kostenkomponent. "In de makro-ekonomische theorie" — aldus Van de Klundert — "staat de vraagzijde van het proces van goederenvoorziening veelal centraal" (blz. 10). En voor alle duidelijkheid wordt deze eerste zin van het tweede hoofdstuk ('Lonen en werkgelegenheid'), ook maar als eerste zin van het derde hoofdstuk ('Lonen en arbeidsplaatsen')⁴ opgevoerd: "... in de makro-ekonomie (wordt) het accent gelegd op de vraagzijde van het proces van goederenvoorziening (blz. 24). Letterlijk genomen is een dergelijke uitspraak onzinnig. Als één enkel onderwerp de makro-ekonomische theorie in het afgelopen decennium heeft gedomineerd dan is dat wel de groeitheorie en met name de neoklassieke versie daarvan. Zoals bekend komen in dit leerstuk vraagfactoren niet aan de orde, of alleen indirect in de *veronderstelling* van een keurig Keynesiaans werkende overheid.

Maar natuurlijk moeten wij de aangehaalde uitspraken niet letterlijk nemen. Van de Klundert doelt niet zozeer op de makro-ekonomische theorie in z'n geheel als wel op een onderdeel daarvan, nl. de conjunktuurtheorie. En wat hij verder bedoelt is, dat we met deze theorie in de huidige situatie niet erg ver komen wat betreft de verklaring van de werkloosheid: niet in (Keynesiaanse) vraagschommelingen, maar in op lange termijn spelende (neoklassieke) substitutieprocessen moeten wij de oorzaak van de huidige werkloosheid zoeken. Kortom, hij bedoelt, dat het werkloosheidsprobleem nu het probleem is van de structurele werkloosheid, geen vraag- maar een kostenprobleem. Structurele werkloosheid wordt in de inleiding statistisch omschreven als de op basis van de waargenomen werkloosheidspercentages berekende trendmatige ontwikkeling. Als mogelijke oorzaken van de toename van de aldus omschreven grootheid in de Nederlandse ekonomie noemt Van de Klundert: geringere bestedingen; kwalitatieve diskrepancies tussen vraag naar en aanbod van arbeid; een versnelling in de arbeidsbesparende technische ontwikkeling en een toenemende vervanging van arbeid door kapitaal. Uiteraard worden deze factoren niet allemaal zorgvuldig in beschouwing genomen. Oogmerk van het boek is immers niet zozeer het analyseren van de werkloosheid, maar veeleer het presenteren van een visie op het verband tussen lonen en werkgelegenheid.

Zoals al opgemerkt, maakt deze 'invalshoek', naast de uitgebreide behandeling

- de specificatie van de vergelijkingen voor partikuliere konsumptie en bedrijfsinvesteringen verschilt;
  - het aanbod van arbeid is endogeen genomen;
  - de introductie van vergelijkingen die de sociale verzekeringssector beschrijven.
4. Ten overvloede wordt opgemerkt, dat 'werkgelegenheid' en 'arbeidsplaatsen' niet als identieke begrippen worden gebruikt. Het aantal arbeidsplaatsen (structurele werkgelegenheid) is de werkgelegenheid bij volledige bezetting van de kapitaalgoederenvoorraad.

van stijgende loonkosten die zou leiden tot uitstoot van arbeidsplaatsen, een behandeling van de ontwikkeling van de bestedingen als mogelijke oorzaak van werkloosheid echter wel noodzakelijk. Het hoofdstuk waarin dat gebeurt is een enigszins vreemd geheel geworden. Van een poging om enige consistentie te krijgen in de presentatie van de stukjes theorie, empirisch onderzoek en modeldoorrekening die in dit kader worden behandeld, is geen sprake. Eerst wordt de theorie van Kalecki terzijde geschoven met als argument dat geen rekening is gehouden met capaciteitsrestrikties, restrikties opgelegd door het buitenland en monetaire restrikties. Vervolgens komt er een schets van het onderzoek door Driehuis⁵, waaruit geen andere konklusie wordt getrokken dan: "Men kan echter ook anders te werk gaan". En dat andere is dan het onderzoeken wat de uitkomsten van het jaarmodel van het Centraal Planbureau zijn, indien men daar 1% loonimpuls in stopt. Dit blijkt dan onder meer te leiden tot een stijging van de werkloosheid, waarbij het afnemende uitvoersaldo binnen het model als belangrijke oorzaak funktioneert. Ook in niet-modelmatige discussies over de economische problemen neemt het 'exportargument' een belangrijke plaats in en wordt met zorg gesproken over de ontwikkeling van de Nederlandse concurrentiepositie.

Het is echter zeer de vraag of deze bijzondere zorg terecht is. Met name kan men zich afvragen of de neoklassieke mechanismen die gesuggereerd worden door de definitie van de concurrentiepositie als de stijging van de loonkosten per eenheid produkt ten opzichte van het buitenland⁶, inderdaad werkzaam zijn. In *De Nederlandse economie in 1980* wordt een overzicht gegeven van de ontwikkeling van de concurrentiepositie van een aantal landen. Onder andere blijkt de positie van Engeland over de periode 1968-1973 met 1,2% te zijn verbeterd en die van Duitsland en Nederland te zijn verslechterd met 7,1 resp. 1,5%. Zelfs een geringe kennis van de genoemde economieën is voldoende om de betekenis van deze getallen voor de economische ontwikkelingen in deze landen ten zeerste in twijfel te trekken. Wat Nederland betreft kan dan bijvoorbeeld worden gewezen op de vrijwel continue verhoging van het Nederlandse exportaandeel in het totaal van de wereldhandel⁷.

Zorgwekkend lijkt dan ook met name de ontwikkeling van de vraag gericht op de binnenlandse markt. Van de Klundert ontkent niet dat structurele verande-

5. W. Driehuis, *Analysis of the Impact of Demand and Cost Factors on Employment in the Netherlands*, Research Memorandum No. 7604, Economische Fakulteit U.v.A.
6. Deze grootheid wordt gemeten in dollars. Dat betekent dat de in het recente verleden voortdurende appreciatie van de gulden tot uiting komt in een stijging van de loonkosten in Nederland t.o.v. het buitenland. In nationale valuta gemeten zijn de Nederlandse loonkosten per eenheid produkt ten opzichte van het buitenland konstant.
7. De toename van de (naar de Nederlandse afzet herwogen) wereldhandel bedroeg in 1961 t/m 1970 gemiddeld 9,39% per jaar en over 1971 t/m 1975 5,8% per jaar. Voor de Nederlandse export bedroeg de toename 9,83, resp. 6,16%.

ringen in de bestedingen invloed hebben gehad op de werkgelegenheidsontwikkeling. Maar, zo gaat hij verder, "in onze beschouwing gaat het echter primair om het verband tussen de stijging van de loonsom per werknemer in de bedrijven en de hiermee korresponderende veranderingen van de vraag naar arbeid" (blz. 23). Vandaar dat de analyse van de vraag wordt afgebroken en wordt overgegaan op het direkte verband: "de buitengebruikstelling van niet meer rendabele machines en transportmiddelen. Op grond van het jaargangenmodel wordt beweerd dat dit direkte verband zeer substantieel is. Zo krijgen wij voorgerekend dat 1% extra reële arbeidskostenstijging leidt tot een verlies van arbeidsplaatsen ter grootte van 35 duizend manjaren. Ongetwijfeld brengt dit bij de aangesproken "anderen dan specialisten" inderdaad een schrikfeffect teweeg. Juist daarom, zou je zeggen, had wel wat meer aandacht geschönken mogen worden aan het feit dat dit model de werkelijkheid niet is, of sterker, dat solide argumenten zijn aangevoerd dat het model wel heel iets anders is dan de werkelijkheid.

Eenzelfde vorm van kritiek geldt de schets van structuur en uitkomsten van het Vintaf model in de laatste hoofdstukken. In hoofdstuk IV moet de werking van dit model hoofdzakelijk duidelijk worden uit het stapsgewijs volgen van de effecten van een loonimpuls, terwijl in hoofdstuk V de kollektieve lasten in beschouwing worden genomen. Ook hier is de lezer gedwongen te blijven binnen de enge grenzen van het model en wordt geen enkele handreiking geboden om daarbuiten te treden en zich af te vragen in hoeverre de grenzen van het model ook de grenzen zijn van de economische ontwikkelingen en mogelijkheden zelf.

Van de Klundert is erin geslaagd de mede door hem ontwikkelde gedachten-gang in *technisch opzicht* toegankelijk te maken voor een breder publiek. Daar heeft hij het ten onrechte bij gelaten. Om te voldoen aan het door hemzelf gestelde doel is een ander boek nodig, dat de feitelijke economische samenhangen en ontwikkelingen niet verwart met één bepaalde visie daarop en dat de tekortkomingen van een model niet versluiert achter een veelheid van specifieke modelberekeningen.

Rob de Klerk